

Muzeji so prevzeli (oziroma so morali prevzeti) pomembno vlogo pri oblikovanju nacionalnih identitet. Tako je v začetku 20. stoletja postajala vedno pomembnejša njihova komunikacijska vloga. Predmeti kot muzejski objekti so izgubljali svoj pomen, saj so v ospredje postavili kontekst, sporočilo, interpretacijo predmeta, kar je povzročilo tudi hitrejši razvoj muzeologije. Hote ali nehote so muzeji postali instrument politične moči.

Število muzejev in njihovih obiskovalcev se je do konca 20. stoletja spreminjalo. Sledila so si obdobja ustanavljanja in zapiranja muzejev, kar je posledično vplivalo tudi na število obiskovalcev. Zaradi zmanjševanja njihovega števila se je tako kot v profitnem sektorju tudi v javnih institucijah, v našem primeru muzejih, začelo

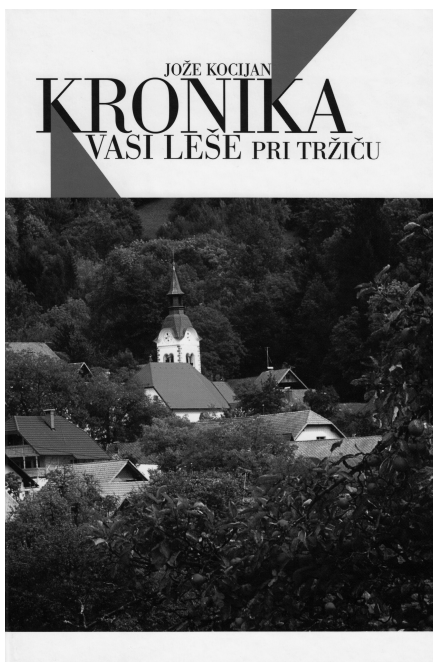
govoriti o marketingu. Menim, da imamo etnologi / antropologi premalo znanja, da bi lahko govorili o marketingu ali se sami z njim celo ukvarjali. Prav je, da se muzeji zavedajo pomembnosti marketinga in neizogibnosti vstopa na tržišče (saj so muzeji del turistične, kulturne, izobraževalne ponudbe), vendar pa morajo pri tem sodelovati s pristojnimi strokovnjaki.

Premajhno pozornost avtor monografije namenja ICOM-u (Mednarodnemu muzejskemu svetu), ki s svojo mednarodno mrežo oblikuje glavne smernice razvoja muzeologije, in to kljub temu, da sam že v uvodu napove, da bo uporabljal ICOM-ovo definicijo pojma muzej, po njegovem mnenju najbolj znano, razširjeno in uporabljeno. Kot oblike muzeja na kratko omeni tudi muzeje na prostem (katerih idejo je razvil

Artur Hazelius z ustanovitvijo Nordiska Museet v Stockholmu) in ekomuzeje.

Avtor monografijo sklene s predlogi za uspešnost muzejev v enaindvajsetem stoletju in za zgled postavi dva svoja projekta: celovito prenovu in muzejsko predstavitev Kavčnikove domačije in postavitev Muzeja premogovništva Slovenije v Velenju. Monografija vsebuje še obširen seznam literature, indeks in povzetek v angleščini. Pričujoča Hudalesova monografija je zgoščeno zbrano gradivo o razvoju evropske in slovenske muzeologije in muzejev, s poudarkom na etnologiji v slovenskih muzejih. Vse to bralca z zanimivim in utemeljenim načinom pisanja popelje vse od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja.

JOŽE KOCIJAN: Kronika vasi Leše pri Tržiču; Tržiški muzej, Leše 2009, 229 str., ilustr.

Prvi del knjige *Kronika vasi leše pri Tržiču*, ki zajema zgodovinske podatke, etimologijo imena kraja, najstarejše gospodarstvo Lešanov, podložništvo, širjenje vasi, socialno strukturo prebivalcev, cerkveno življenje in obdobje do prve svetovne vojne, je zapisal zgodovinar, prof. Simon Mi-

lač, prav tako kot avtor Jože Kocijan rojen v kmečki družini v Lešah leta 1897. Ob delu v nastajajočem tržiškem muzeju je med letoma 1954 in 1957 urejal pridobljeno gradivo, ki ga je pozneje Jože Kocijan (1924–2010) povezal s spomini, z dogodki in mejniki. Dodal je poglavja od okupacije do današnjih dni in celoto izdal kot monografijo z naslovom *Kronika vasi Leše*. Leta 2009 je v uredništvu Melanije Primožič izšla s podporo Tržiškega muzeja.

Knjiga je razdeljena na devet poglavij z dodatkom o najnovšem času (obdobje med 2001 in 2008). Uvodne misli so prispevali župan občine Tržič, direktorica Tržiškega muzeja in predsednica Krajevne skupnosti Leše. Priložena je spremna beseda Jožeta Kocijana, ki je umrl eno leto po izidu, in nekaj biografskih podatkov o Simonu Milaču. V knjigi je objavljen tudi izvleček zahvalnega pisma Sunite Williams, astronautke Nase. Ob raziskovanju svojih korenin je ugotovila, da po mamini strani izvira prav iz Leš. V spomin na njen obisk v vasi spomladi 2009 so Lešani leto pozneje organizirali Astronavtski dan, ki naj bi postal tradicionalen.

Ime Leše se prvič omenja leta 1040 v listini, izdani v Augsburgu na Bavarskem, v kateri je navedeno, da je kralj Henrik III. po-

delil briksenškemu škofu Popunu (Briksen pri Bocnu na Tirolskem) posestvo z vsemi pritklinami med reko Bistrico (Tržiško) in Bledom ter gozd v Lešah v mejni grofiji Kranjski in v grofiji mejnega grofa Eberharda. Krajev z imenom Leše je na Slovenskem sicer več: Leše pri Laškem, Leše pri Litiji, Leše pri Novakih in Leše pri Tržiču; poznamo celo goro s tem imenom – Leše na Žirovskem. Prav tako je več krajev z enakim korenem *leš*, na primer Lešane, Lešče, Leščevje. Etimološki izvor imena razlaga zgodovinsko dejstvo, da so na tem območju rasle leske, prostoru, zaraščenem z leskami pa rečemo *leščevje*, tudi *leševje* ali na kratko *leše*. Kakor poroča omenjena listina, se je tod razprostiral razsežen gozd in verjetno je velik del zavzemalo prav leševje.

Prvotna majhna naselbina se je s časom širila iz spodnjega konca vasi navzgor in navzven, prebivalci so pozidavali položni in manj rodovitni svet, ravninski del pa ohranjali za poljedelstvo. Tako so Leše šele po več stoletjih dobile svojo sedanjo podobo.

Razvoj vasi določajo štiri dobe: najstarejša, mlajša, novejša in najnovjša. Prvo obdobje sega v čas vladavine briksenških škofov od 11. do 15. stoletja, ko še ni bilo svobodnih kmetov. Gojili so žito, pred-

* Zdenka Hauschild, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., 1000 Ljubljana, Polje, c. XXX/23, E-naslov: zdenka.hauschild@gmail.com

vsem oves, proso in ajdo. Iz lanu so terice pridobivale prejo, tkalci pa so tkali platno za osebno in posteljno perilo. Tudi lešanski svet, odprt proti jugu ter ves dan osončen, ima ugodno, toplo podnebje, zato je trta tod dobro uspevala; Leše so od nekdanj slovele kot gorenjska Vipava. Današnje hiše po svoji zunanosti kažejo na vinorodno pokrajino, čeprav nikjer ne najdemo značilne vinske kleti ali zidanice. Močno razširjena sta bila še varjenje domačega piva in čebelarstvo. Poleg domačih čebel so se v gozdu ukvarjali tudi z divjimi.

V 14. stoletju so briksenški škofje na sednjih Brezjah naselili nekaj nemških družin, o čemer pričajo ohranjeni nemški priimki, kot so Kleindinst, Jurgele, Finžgar. Nekaj teh družin se je moralo naseliti tudi v Lešah, kar dokazujejo domača hišna imena, recimo domačija pri Rahotu. Ime zveni tuje, pomen je še vedno uganka. Ali pa recimo Šporn: beseda je kvečjemu popačenka iz nemškega jezika in pomeni ostrogo, ki jo uporabljajo jezdec. Pri hiši, ki je danes pritlična, zidana in prostorna, hlev z gospodarskim poslopjem pa stoji zase, je še vedno ohranjen priimek Cotelj, po nemško Zottel. Vidimo, da so se *vulgo* imena domačij ohranila vse do današnjih dni (primer: Jože Valjavec *Rahotov*, ki je bil profesor teologije v Ljubljani).

Med 16. in 18. stoletjem se je vas z ravninskega dela širila navzgor, s čemer so prebivalci pridobili novo obdelovalno zemljo, pojavili so se tudi prvi kajzarji. Govedo so redili vsi, saj je bilo okrog vasi dovolj pašnikov. Poleti so pasli na planinskem pašniku vrh Dobrče. Močna je bila tudi ovčereja.

19. stoletje je prineslo novo širitev vasi, nastanek bajtarstva in prvo numeriranje hiš. Zaradi revščine so se prebivalci izseljevali v Francijo in Ameriko. Leta 1878 je v prenovljenem župnišču župnik Kumer odprl zasilno šolo in v njej tudi sam poučeval, dokler ni po dvanajstih letih prišel v Leše prvi pomožni učitelj in so zgradili šolsko poslopje. Leta 1850 so postale Leše samostojna občina. Leše so bile del radovljiške fare. Avtor poimensko našteva duhovnike, priložen je tudi seznam sakralnih objektov in znamenj.

V delu, ki zajema prvo polovico 20. stoletja, avtor piše o poljedelstvu, paši in *srenjah*. Našteva tradicionalne domače obrti, kot so opankarstvo, piparstvo, krovstvo, klanje prašičev, šiviljstvo in padarstvo. V vasi so bile vedno tudi gostilne; ker danes v vasi ni nobene, jo avtor imenuje *srečna*

naselbina. Poglavlje je sicer skopo s podatki o družabnem življenju, noši in hrani, več prostora je namenjenega pozidavi novih površin in življenjskim razmeram kot posledici tehnološkega napredka; kljub temu pa so številni migrirali.

Zakaj je v 20. stoletju prišlo do sprememb priimkov, avtor ne omenja, *vulgo* imena pa so se ohranila. V obdobju pred prvo svetovno vojno in med obema vojnoma kmečko delo ni bilo posebej cenjeno, obdelovanje zemlje pa precej preprosto. Sadjarstvo je izgubljalo dotedanjo pomembno vlogo, ostala pa je skrb za gozdove in njihovo ohranjanje. Še vedno sta bili pomembni govedoreja in prašičereja. Obrt je bila dobro razvita, imeli so vse od kovača do mizarja, vedno več ljudi se je zaposlovalo v Trziču. Leta 1920 so postavili vaško elektrarno. Kljub slabim cestam se je vas širila. Kulturnega delovanja skoraj ni bilo, občasno so nastopali domači in gostujoči amaterski igralci in domači muzikantje. V vasi je deloval mešani cerkveni pevski zbor, fantje pa so se zbirali ob sobotnih večerih in prepevali ljudske pesmi. Šport je bil slabo razvit, družabne igre pa so ob nedeljskih popoldnevih igrali vsi. Keglišča so bila polna, popularni skupinski igri sta bili *lipek* in fucanje. Otroci se niso igrali s kupljenimi igračkami, punčke iz cunj so bile redkost. Le malo družin je bilo naročenih na časopise (predvsem *Jutro* in *Domoljub*), knjige so imeli le v družini vaškega učitelja, knjižnice v vasi ni bilo. Avtor tudi ne navaja, da bi v tem obdobju delovalo katerokoli društvo. Šege in navade med ljudmi so bile predvsem cerkvene, tako miklavževanje, pustovanje, žeganje in praznične procesije.

Drugi del monografije se začne s okupacijo in s Hitlerjevimi naročili *Naredite mi Gorenjsko spet nemško*. Avtor navaja posamezne medvojne mejnike in se posveča usodam posameznih vaščanov. Priložen je seznam mobiliziranih v nemško vojsko, ustreljenih talcev, umrlih v koncentracijskih taboriščih in padlih v borbi.

Ker za povojno obdobje avtor ni imel na razpolago arhivskega gradiva, se je naslonil predvsem na ustno izročilo starejših domačinov. Sposobni mlajši ljudje so nekaj desetletij zapored odhajali iz vasi. V prvem povojnem valu je tako odšel z 28 domačij vsaj en prebivalec, doma pa so ostali samo starši. Vzroka sta bila tako zaposlitev – ta je bila načrtno usmerjana in so ljudi pošiljali v druge kraje – kot sklepanje zakonskih zvez domačink s partnerji iz drugih krajev;

tako so si morali tudi moški poiskali žene drugod. Omenjeni trend se je ustavil okrog leta 1980, ko je vse več mladih ostalo v vasi. Hkrati so obnavljali hiše, gradili nove in širili ceste. Vas je leta 1964 dobila prvi telefonski priključek. Po vojni sta bili v vasi dve trgovini, danes ni nobene. Ljudje so se še naprej zaposlovali v Trziču, odnos do zemlje in kmetovanja se je slabšal, tako se ob koncu 20. stoletja nobena družina ni preživljala samo s kmetovanjem; tudi z obrtjo se je ukvarjalo samo še pet oseb. Živino so pasli le redki, goveda je bilo malo, še manj koz in ovac, konja je imela le ena domačija. Sadje so gojili ob hišah in ne več na travnikih, z gozdovi so ravnali negospodarno, nove gozdne poti pa so posegale v naravno krajino. Leta 1984 so izpod Dobrče napeljali zasebni vodovod s kvaliteto vodo. Leta 1999 so zaprli podružnično šolo, otroci od tedaj hodijo v osnovno šolo Bistrica pri Trziču, krajani pa razmišljajo o obnovi šolskega poslopja. Kulturna dejavnost je šibka. Kulturnometniško društvo nima svojega kulturnega doma, občasno organizira kako proslavo, enkrat mesečno jih obišče potujoča tržiška knjižnica; to pa je tudi vse. V vasi deluje športno društvo, imajo zasebno teniško igrišče, delujejo tudi gasilsko društvo, odbor Rdečega križa in Zveza borcev NOB. Leta 1996 so ponovno organizirali agrarno vaško skupnost, ki vlaga zahtevke za vrnitev skupne vaške zemlje. Vse bolj je prisotna zavest o umnem gospodarjenju in skrbi za ekološko ravnovesje narave, kajti vsi stalno naseljeni Lešani so ponosni na svoj kraj.

V dodatku so objavljene fotografije domačina Stanka Lombarja. Domačini Jožica Koder, Vili Brlek in Boris Švab v prispevkih kronološko navajajo pomembne zgodovinske mejnike v razvoju vasi od prve omembe do danes, število prebivalcev v letih 1819, 1890, 1940 in 2000, socialno strukturo in stopnjo izobrazbe v letih 1940 in 2000. Svoje poglede na obdobje med letoma 2001 in 2008 so dodali člani Gasilskega društva, nekaj izvemo še o vaški cerkvi in o aktivnostih agrarne skupnosti. Predsednica Krajevne skupnosti, Metka Kokalj, piše o dogajanju v vasi od leta 2001 do danes in povzema statistične podatke o številu prebivalcev. Našteva pomembne osebe in omenja, da v vasi ustvarja nekaj bolj ali manj znanih slikarjev, piše tudi o oživljanju starega običaja, *vleke bremena*. O šoli piše nekdanja učiteljica Mira Hiršel, o svoji službi božji pa župnik Marinko Bilandžič.

Knjiga je dragocena tudi zaradi navajanja narečnih besed in ledinskih imen, ki imajo tako več možnosti, da se ohranijo. Tu di domača hišna imena so zelo zgovorna, saj iz njih izvemo, s katero obrtjo so se ukvarjali pri hiši, npr. *Pr' Šlosarj*, pa tudi,

na kakšnem svetu je hiša stala, na primer *Pr' Grabn*. Predvsem bo knjiga v pomoč tistim, ki jih zanimajo struktura nekdanjega vsakdanjega življenja, materialna in naterialna dediščina ter družbeni odnosi. Knjiga je skratka pomemben prispevek k

spoznavanju življenja na vasi. Lešani so na to, da je izšla knjiga o njih samih, zelo ponosni, kot tudi na spletno stran svoje krajevne skupnosti, za katero vestno skrbijo.

SLAVKO MALNAR: Prezimena u čabarskom kraju kroz stoljeća, 1498.–1997.;

Matica Hrvatska, Ogranak Matice hrvatske u Čabru, Čabar 2010, 289 str.

Avtor Slavko Malnar iz Trstja (Tršće) na Hrvaškem, izjemen poznavalec jezika in zgodovine čebranskega območja (kot nje-

govo slovensko poimenovanje v tisk uvaža prav obravnavana knjiga), je jeseni leta 2010 pri Matici Hrvatski, Ogranku Matice Hrvatske u Čabru, izdal novo knjigo o priimkih z naslovom *Prezimana u čabarskom kraju kroz stoljeća, 1498.–1997.* Knjiga je razširjena in dopolnjena izdaja pred leti izdanega dela, v katerem so bili prvič popisani priimki nekdanjih in sedanjih prebivalcev tega obsejnega območja ter njihov izvor. V uvodu je avtor povzel zgodovino območja, na katerega so se več stoletij naseljevali predvsem priseljenci iz Kranjske ter Goriške, in s katerega so se njihovi priimki pogosto širili tudi v druge dele Hrvaške. Pri tokratni izdaji, v kateri so poleg priimkov in letnic prvega pojavljanja v posameznih krajih, razlage pomena in geografskega izvora, popisa krajev in njihovih domačih imen in pregleda literature objavljene tudi zbrane stare fotografije, mnogi vzdevki in hišna imena, je opazno sodelovanje mag. Silva Torkarja iz

Etimološko-onomastične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša pri ZRC SAZU, ki je s svojim poznavanjem tematike pripomogel k strokovnosti pričujoče domoznanske izdaje. S tem pričujoča knjiga – poleg avtorjevega narečnega slovarja govorov obravnavanega območja (izšel je leta 2008 in obsega 12.000 gesel) in njegove zgodovine *Povijest čabarskog kraja* iz leta 2009 – postaja pomembna literatura za preučevanje obmejnih krajev med Dolenjsko in Notranjsko na obeh straneh državne meje. Naj povemo, da bo del govorov tega območja s slovenske strani obmejne doline Čebanke in zgornje Kolpe letos uvrščen tudi v register žive kulturne dediščine Slovenije. K pomembnosti knjige za obe strani vsekakor pripomoreta tudi predgovor in povzetek v slovenščini.

* Mag. Marko Smole, univ. dipl. inž. elektr. 1210 Ljubljana – Šentvid, Stanežiče 34b, E-naslov: smole.marko@gmail.com